

GEORGIOS M. VIZYENOS

ΠΟΪΟΣ ΉΤΟΝ Ο ΦΟΝΕΥΣ
ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΜΟΥ

Georgios Vizyenos

**Ποίος ήτον ο φονεύς
του αδελφού μου**

«Public Domain»

Vizyenos G.

Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου / G. Vizyenos — «Public Domain»,

Содержание

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ	5
ΠΟΙΟΣ ΗΤΟΝ Ο ΦΟΝΕΥΣ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΜΟΥ	11
Конец ознакомительного фрагмента.	17

G. M. Vizyenos

Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

Εκείνος που μου πρωτοανάφερε το όνομα του Βιζυηνού είταν ο φίλος μου ο καημένος, ο συμμαθητής μου κι ο σύντροφος. Αγαπούσε την ποίηση, μα περισσότερο αγαπούσε να τρέφη και να τονώνη την αγάπη τη δική μου προς το τραγούδι· προς το τραγούδι καθώς χύνονταν και καθώς κυριαρχούσε στην Αθήνα με τη Μούσα του Παράσχου και του Παπαρρηγόπουλου, με πολλούς από τους βραβευμένους και από τους αβράβευτους των ποιητικών διαγωνισμών, με την κριτική σοφία των καθηγητών που είτανε, από το Πανεπιστήμιο μέσα, των διαγωνισμών εκείνων, σε φυλλάδια τυπωμένων, οι εισηγητές. Ο φίλος μου κρατούσεν εμένα ενήμερο σε όλα τα νέα τα φιλολογικά της εποχής. Αυτός με ξάφνισε με το θάνατο του Βασιλειάδη, που έκαμε να μαυροφορέση με νέο πένθος η παρνασσική νεολαία του καιρού ύστερ' από το χαμό του Παπαρηγοπούλου· αυτός μου έφερε τον «Παρνασσό», έκδοση ανώνυμη του Ιωάννη Παπαδιαμαντοπούλου, του δοξασμένου ύστερα Μορεάς, με τα «εκλεκτά τεμάχια των συγχρόνων ποιητών» – στα 1873 – και με το «Γοργόν Ιέρακα» του Αλεξάνδρου Ραγκαβή, σκαλισμένο, για να περιφυλαχτή σε ακριβή κασσετίνα, χρυσαφικό μπροστά στα χοντροδουλεμένα στιχουργικά μαστορέματα των άλλων. Αυτός αντέγραφε για μένα στίχους επί στίχων, από τα ελεγεία τα ρωμαντικά του Αχιλλέως Παράσχου ίσα με τα παθητικά βογγητά της Φωτεινής Οικονομίδου, Σαπφώς που ντρεπόταν παστρικά να μιλήση. Ο φίλος μου ήρθε κάποτε στο σπίτι μου λαχανιασμένος. Μου έφερε τη σημαντικώτατη είδηση πως νέος και μέγας ποιητής γεννήθηκε στην Αθήνα, που μπροστά του δύσκολα πια θα μπορούσαν οι άλλοι να κρατηθούν ορθοί. Το νέο μετέωρο είταν ένα αγόρι αμούστακο, έλεγε, που ακόμα δεν είχε τελειώσει το γυμνάσιο. Η καταγωγή του, από την Πόλη· μαθητής του Ηλία Τανταλίδη, της «αηδόνας του Βοσπόρου», καθώς τότε συνειθίζανε οι θαυμαστές του να τον αναφέρουν τον τυφλό χριστοπουλικό ποιητή· μαθητής του και στο σχολείο, μα και στην τέχνη την ποιητική, κληρονόμος του και διάδοχός του ο Γεώργιος Βιζυηνός. Απρόσβλητο πιστοποιητικό της αξίας του ο «Κόδρος», το επικό του ποίημα που το είχε στείλει στο Βουτσιναίο διαγωνισμό του 1874, και που πήρε το βραβείο, τη δάφνη με τις χίλιες δραχμές. Κριτικός εισηγητής μέσα σ' εκείνο το διαγωνισμό και διαλαλητής της ανατολής του νέου άστρου ο Αλέξανδρος Ραγκαβής πάντα. Είταν αυτό, το δεύτερο πραξικόπημα της κάπως ταχυδαχτυλογικής ευφυίας της πολύτροπης αυτής κορυφής τότε μέσα στη φιλολογία μας· το πρώτο είτανε το βραβείο που έδωκε στον «Αρματωλό», ενός άλλου Γιώργη, στα 1862, ενός Βουλγάρου που άκουγε στόνομα το ελληνικό Σταυρίδης. Μα τον καιρό που ζούσαμε, ο φίλος μου κ' εγώ, δεν ψιλολογούσαμε τα πράγματα. Το άκουσμα του Βιζυηνού μου καρφώθηκε στη σκέψη. Νέος ποιητής, διαφορετικός απ' όσους συνείθιζα να διαβάζω, ναντιγράφω, ναγαπώ και ναποστηθίζω. Πότε και πώς θα γνωριστούμε με τον ποιητή του «Κόδρου»; Όταν μου ήρθε το βιβλίο, ρίχτηκα να τους ρουφήξω τους στίχους του. Στη γλώσσα του, όλος ο αλύγιστος από τα λεξικά σχολαστικός αρχαϊσμός του Τανταλίδη, όχι βέβαια στα δημοτικά του τραγουδάκια, ακόμα υποφερτά και κάπου κάπου και χαριτωμένα, αλλά στα «Ιδιωτικά στιχουργήματα» τα βυζαντινικώτατα. Στο μετρικό του σχήμα, η «Τουρκομάχος Ελλάς» του Αλεξάνδρου Σούτσου. Στην ουσία του και στη σύνθεσή του η ηρωική θυσία του αθηναίου βασιλιά μεταμορφωμένη σε μιαν αδέξια ιλαροτραγωδία αισθηματολογική. Κράτησα στη μνήμη μου την αρχή του «Κόδρου»:

Μικρόν αφείσα τον Ελικώνα, Ω Μούσα, κόρη του ουρανού, μυσταγωγός
μου προς τον αιώνα των ισοθέων παραγενοῦ. Προ του νοός μου κρατούσα

φάρων μακρών αιώνων τον πέπλον άρον, επί Πηγάσου ανάγαγέ με παρά τας
όχθας του Κηφισσού και μ' ένα κλάδον στεφάνωσέ με του καλλιδάφνιδος
Παρνασσού.

Από τα προπύλαια αυτά μπορεί κανείς να λάβη καθάρια ιδέα της όλης οικοδομής. Εννοείται πως ο βραβευμένος «Κόδρος» όσο κι αν τον εθαύμασεν ο Ραγκαβής και μετρημένοι στο πλάι του ασπρομάλληδες δασκάλιοι, γέννησε απορίες και ξύπνησε θυμούς μέσα στους κύκλους και των νέων μουσοπόλων που φιλοδοξούσανε τις δάφνες και τις χίλιες του Βουτσινάιου και των άλλων που κρατούσανε στην Αθήνα τα σκήπτρα της ποιητικής. Ο παρείσαχτος αυτός Ανατολίτης της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης που τόλμησε με το τραχύ φύσημα μιας γκαίδας, παρουσιασμένης με κλασικήν επισημότητα αυλού του Πανός, να σκεπάση τις καντάδες που ωργάνωναν κάτω από το ρωμαντικό πια φέγγος της αττικής σελήνης μπροστά στη λάμψη του «Φανού του Κοιμητηρίου των Αθηνών» οι κιθάρες και τα μαντολίνα των λογής Παράσχων και Παπαρρηγόπουλων! Κι αφού, αγύμναστος ακόμα τότε σε κάποιο με κριτική προσοχή εξέτασμα των έργων, παιδί του σκολειού υπνωτισμένο από τη στίχο, χάρηκα τα πολυσέλιδα δεκάστιχα του «Κόδρου», δοκίμασα και τη συγκίνηση την άλλη: του σκεπτικισμού· της αμφιβολίας δηλονότι και της υποψίας μήπως ο «Κόδρος» αυτός δεν άξιζε όσο ήθελαν να μας τον παραστήσουν οι βραβευτές του και μήπως για την περίστασιν αυτή θα έπρεπε να χρησιμοποιηθίη ο γνωμικός στίχος του διδασκάλου ίσα ίσα τον Βιζυηνού, του Τανταλίδη: «Δεν είναι αδάμας ό,τι στίλβει και εκθαμβοί το όμμα – Ούτ' ευώδες είναι ρόδον ό,τι ρόδου έχει χρώμα». Στου άλλου είδους τη συγκίνηση μου έδωκε αφορμήν η «Εφημερίς των Συζητήσεων» το αθηναϊκό φύλλο που έβγαινε τότε καθ' εβδομάδα, όργανο των πολιτικών ιδεών των δύο Δελιγεώργηδων, του Επαμεινώνδα και του Λεωνίδα. Μέσα σ' αυτό το φύλλο παρουσιάζονταν κάποτε, στην εφημερίδα δίνοντας όψη φιλολογικού περιοδικού, δύο νέοι, αγαπημένοι των Μουσών από τους αξιολογότερους: δυο Γιάννηδες· ο Παπαδιαμαντόπουλος και ο Καμπούρογλου της «Ακροπόλεως» και του «Φαέθωνος», ποιημάτων, λεγόμενων επικολυρικών που βάλθηκαν να συνεχίσουν, μα που την αδυνάτιζαν δυστυχώς, την παράδοση του Ραγκαβή με το «Διονύσου πλουν» και του Παπαρρηγοπούλου με τον «Ορφέα» και με τον «Πυγμαλίωνα». Στην «Εφημερίδα των Συζητήσεων» φάνηκε μέσα σε δυο τρία της φύλλα αράδα αράδα, μία εκτεταμένη επίκριση τον «Κόδρου», γραμμένη από τον Καμπούρογλου. Πάντα με σκοπό πολεμικό, να ρίξη κάθε τι που θα μπορούσε ορθό να απομείνη για την αξία του «Κόδρου», μα και φερμένη σε τέλος με αρκετή δεξιούνη, οδηγημένη από κάποια μάθηση, όχι και πολύ συνειθισμένη για την εποχή, καθώς δα πάντα συμβαίνει. Έτσι το δαφνοφορεμένο αυτό ποίημα απόμεινεν ένα απλό μαθητικό γύμνασμα μ' ένα γυάλισμα μόνο αγυρτικό. Αργότερα και ο Εμμανουήλ Ροΐδης σε μια του επιγραμματική παρέκβαση των πολύκροτων μελετημάτων του «περί συγχρόνου κριτικής και ποιήσεως» θα τον αναφέρει καταφρονητικά το Βιζυηνό βαλμένο στον κατάλογο των κακών και μέτριων λογής στιχοπλόκων, άδικα πολύ και απρόσεχτα, καθώς το πάθαινε κάποτε ο Ροΐδης, θύμα της εμπιστοσύνης του προς την οξυδέρκεια του μυαλού του και προς την πολυγνώσια του.

Έτσι μέσα στη νέα μου φαντασία που σχεδόν ποτέ δε γνώρισε την καταφρόνια και την ψωροπερηφάνια, που πήγαινε όλο και διψώντας θαυμασμούς και λατρείες, ο Βιζυηνός είχε αρχίσει να κατεβαίνει, να τρικλίζει, και να θολώνεται· το ευτύχημα είναι πως φρόντισε να αποκατασταθή στη συνείδησή μου, απλούστατα, με τις «Άρες, Μάρες, Κουκουνάρες». Είταν η συλλογή που βραβεύτηκε μιαν άλλη φορά στον ίδιο το διαγωνισμό, κάμποσα χρόνια ύστερα από το παρουσίασμα του «Κόδρου». Σ' αυτό τομεταξύ ο νέος ποιητής που είχε τύχη να του γίνη προστάτης ο πλούσιος ομογενής Ζαρίφης επεράτωσε στο Γυμνάσιο τη σπουδή και αναζητώντας πλατύτερο στάδιο προκοπής τράβηξε κατά τη Γερμανία για να σπουδάση τη φιλοσοφία στα σοφά της τα Πανεπιστήμια. Εισηγητής κριτής της νέας ποιητικής συλλογής, πλουσιώτατης από τέσσερες έως πέντε χιλιάδες στίχους, ένας άλλος ποιητής καθηγητής, ο Θεόδωρος Ορφανίδης. Ο Ορφανίδης, και χωρίς να κατέχη κάποια λεπτή κριτική όσφρηση,

και με όλη την κάπως στοιχειώδης και πρόχειρα μαγειρευμένη καλαισθησία στον κύκλο των πνευματικών Αθηνών, όμως ξεχώρισε αμέσως τη μεγάλη διαφορά μεταξύ των άλλων υποψήφιων στιχοπλόκων για τα βραβεία των διαγωνισμών και του καινούριου κομήτη. Οι «Άρες – Μάρες – Κουκουνάρες» που και μόνος ο τίτλος τους ο αποκρηάτικος έκοβε αναγελαστικά, στριγγόχη, τη μονότονη μαλακή δακρυόπνιχτη δοξαριά του βιολιού των Αθηναίων, είναι οι ονομασμένες ύστερα, ξαναφερμένες δηλαδή στο σοβαρό τους όνομα «Βοσπορίδες Αύραι». Αυτές δεν κατώρθωσαν ακόμα να ιδούν το φως του βιβλίου για να κριθούν καθώς πρέπει, και μήτε που ποτέ θα το ιδούν, καθώς πάντα σχεδόν σ' εμάς αναβαίνει, όταν έκθετα μείνουν τα πνευματικά παιδιά ενός πατέρα, είτε από θάνατο, είτε από άλλο δυστύχημα, όποιο. Ευτυχώς μέσα στην έκθεση του εισηγητή της κριτικής επιτροπής βρίσκονται ριμμένα κομμάτια από το έργο αρκετά και χαρακτηριστικά. Βλέπεις εκεί κάποια δύναμη που αρχίζει να γίνετ' αισθητή μπροστά στην αδυναμία των ήχων των άλλων. Ο τανταλιδισμός και ο φαναριωτισμός, ο ραγκαβισμός και ο λογιωτατισμός τα σημαδεύει ακόμα τα κομμάτια εκείνα· μα οι χορδές της λύρας και πλουσιότερες είναι και θέματα εγγίζει ο νέος ποιητής και πλατύτερα και λιγότερο τριμμένα και δεξιότερα ταγγίζει· η καθαρεύουσα και η δημοτική χωρίς να τανακατώνον τα σύνορά τους και να τραβοχτυπιούνται στον ίδιο το χορό, περπατούνε στο δρόμο της η καθεμιά παράλληλα, με το φιλότιμο σκοπό να πάνε όλο και μπροστά. Η καθαρεύουσα ψάλλει επιβλητικά: «Λυσσά καταιγίς εις αγρίους δρυμούς – Και θύελλα μαύρη μαστίζει τα όρη. – Με κόμην λυτήν, απλανείς οφθαλμούς – Προβαίν' η κατάρατος Κόρη. – » Και η δημοτική αλαφρά παιγνιδιάρικα γλυκοτραγουδεί: «Ουδέ τάστρο της αυγής – έχει τόση χάρη – όσον έχεις όταν βγης – χαρωπό καμάρι». Αλλά τη φυσιογνωμία των «Βοσπορίδων Αυρών» μας δίνουν να καταλάβουμε καθαρά, και τελειωτικά τα δυο μεγάλα επικοδραματικά ποιήματα που ο ίδιος ο ποιητής γυρίζοντας από τη Γερμανία τα απάγγειλε, θεατρικά, από το Βήμα του Συλλόγου «Παρνασσού» και η «Νέα Εφημερίς» με διευθυντή τον Ιωάννη Καμπούρογλου, τον ίδιο αυστηρό κατακριτή του «Κόδρου», τα τύπωσεν εξαιρετικά στο φύλλο της, με μια κριτική προσωπογραφία του ποιητή, αντίθετα τώρα γεμάτη από εκτίμηση κι από θαυμασμό· σημείωμα, βέβαια κριτικώτερο από το πρώτο· γιατί πάντα σχεδόν η κριτική της προκοπής από τη συμπάθεια ξεκινεί κι από την αγάπη φωτίζεται. Τα ποιήματα είναι «Η Μητέρα των Επτά» και ο «Πύργος της Κόρης». Τα δυο ποιήματ' αυτά μου προξένησαν εντύπωση που ακόμα και τώρα αισθάνομαι τα σημάδια της μέσα μου. Ξεχωρίζανε και με το περιεχόμενο και με την τεχνοτροπία τους από τα έργα που ως τότε συνήθιζα να προσέχω και να ερωτεύομαι. Ο «Πύργος της Κόρης», μαγικό παραμύθι που μέσα του το ρυθμικό βούισμα των κυμάτων του Βοσπόρου συνταιριάζονταν αρμονικά και μυστικά με το τραγούδι που τραγουδούσαν οι νεράιδες, και στο βάθος η Πόλη των ονείρων μας με το φωτοστέφανο τον πλεγμένο για κείνη από παράδοση μαζί και ιστορία· το ποίημα τούτο έντυνε με φόρεμα ελληνικό, και με όλο το τεχνητό της καθαρεύουσας, τη γερμανική ελληνολάτρη χάρη των διηγηματικών ποιημάτων του Σίλλερ. Αντίθετα, και παραστατικώτερ' ακόμα με μια γλώσσα λαϊκή ολοζώντανη, και σημαντικώτερα για την ιστορία της νεοελληνικής ποίησης η «Μητέρα των Επτά» πρόσθετε μια νέα πατριδολάτρισσα χορδή στην εθνική μας λύρα, ως την ώρα εκείνη αδοκίμαστη. Στην ηρωική παράδοση του 21 που λάμπει στο βάθος πια του πίνακα του ιστορικού, γεμισμένη από την κλέφτικη λεβεντιά της Ρούμελης, κυβερνημένη από τα σπαθιά κι από τα καρυοφύλλα των αρματωλών και των καπετάνιων, βαλμένη αγνάντια, η τραγική παράδοση που ξεδιπλώνεται μπρος στα μάτια μας, επίκαιρη, ατέλειωτη, σπαραχτική, στη γη της Θράκης, της πότνιας κοιτίδας του τυραννισμένου πάντα και του πάντα φωτοστύλτου Ελληνισμού, ύστερ' από τον αδούλωτο κλέφτη ο δούλος, τότε σπάρασμα στα χέρια του Τούρκου, τότε παιγνίδι στα συμφέροντα του Ρώσσου. Η πατρίδα τον Βιζυηνού, καθώς και αλλού το παρατήρησα, δεν είναι η τετράπλητη Ελληνική Πολιτεία του Ρήγα, δεν είναι του Σολωμού η «Μητέρα μεγαλόψυχη στον πόνο και στη δόξα». Είναι η σκλάβια η μητέρα, η δόλια η ρωμιωσύνη, του ραγιά η γεννήτρα.

Το πατριωτικό τραγούδι τον Βιζυηνού δεν πινδαρίζει, δε ρωμαντίζει. Ξεφωνίζει και ξεσπά, και σκίζει τα ρούχα του, καθώς λέμε, και ρίχνει ανάθεμα. Είναι ο ραγιάς, ο δούλος, ο δεμένος, ο άμαχος, ανάμεσα του Τσερκέζου και του Κοζάκου, κοπάδι για τα χέρια και για τα μαχαίρια δυο μακελλάρηδων. Είναι η πατριωτική καταπιεστική τραγωδία τον 1878, πόσο διαφορετική από τη θριαμβευτική εποποιία που ύστερ' από σαράντα χρόνια συνταράζοντας την ελληνική ψυχή, θα φέρη μπρος στα μάτια μας την ίδια Θράκη, την πρωτόγονη πατρίδα και της θρησκείας και του τραγουδιού, καθώς ανθίσανε στα βάθη της ελληνικής ψυχής για να αναδώσουν ύστερα, πόσο πλούσιους καρπούς, τα δυο τούτα χιλιάκριβα δώρα, θα τη φέρη με το στεφάνι του απολυτρωμού, με τα χέρια της απλωμένα προς την αγκαλιά της «Μεγαλόψυχης Μητέρας» και με το μέτωπο γερμένο προς το φίλημά της. Ο Βιζυηνός, ο απλός και χαροποιός τραγουδιστής της Βυζώς, του τόπου που τον εγέννησε, είναι ο κατ' εξοχήν αφελής ραψωδός της Θράκης με τα ιερά παραδομένα της κι από τη δημοτική παράδοση κι από την ιστορία.

Γι' αυτό η Μεγάλη Ιδέα με τα δυο της χερουβικά συμβολικά φτερά που την ανυψώνουν ολόφωτη στον εθνικών ιδανικών τους κόσμους, το χτίσιμο της Αγίας Σοφίας και το πάρσιμο της Πόλης με τη μυστική εξαφάνιση τοῦ τελευταίου της Αυτοκράτορα, είναι η Μούσα και του Θρακιώτη ποιητή, που έτσι με τις ενθύμises του χωριού του (η μάννα του και η Μαριώ καταναυχικά ή παιγνιδιάρικα πρωταγωνιστούν εκεί), και με τις παραδόσεις της μητρικής του γης («Αι Νηρηίδες παρά τω λαώ της Θράκης», ο «Σοφιανός», ιστορία που την άκουσε από τη μητέρα του), καταρτίζει ολόκληρο σχεδόν τον κύκλο του επικού του λυρισμού. Ο Βιζυηνός, μολονότι καλοσπούδασε φιλοσοφικά στη Γερμανία, δε φαίνεται πώς άμεσα τραβιέται από τα θέματα τα φιλοσοφικά, ποίηση και φιλοσοφία κρατιούνται από κείνον η καθεμιά στα σύνορά της μέσα απαρασάλευτη, εξαιρετικά η καθαρή σκέψη παίρνει να τραγουδήσει στους στίχους του, και «η Αφροδίτη», το αστέρι και το τραγούδι της Αγάπης το διανοητικό, είναι σαν ένας ήχος πλάγιος βαρύς που τον ακούμε κάπως ξαφνισμένοι.

Αλλ' εκεί όπου το αίμα του Βιζυηνού δείχνεται καθαρότερα, γιατί εκεί ο συγγραφέας παραστατικώτερος και δυνατώτερος, είναι όχι ο στίχος του τόσον, όσον ο πεζός του λόγος. Το διήγημα. Ο στίχος του, καθώς και αλλού το παρατήρησα, καλά εξετασμένος, φανερώνεται σαν ένας σταθμός για να τραβήξει ο ποιητής προς το δρόμο του πεζού λόγου, εκεί όπου ελευθερώτερα περπατεί και κάθεται αναπauτικώτερα. Τα διηγήματα του Βιζυηνού είναι σφραγισμένα ασφαλέστερα, είναι κάπως ανώτερ' από τα ποιήματά του. Μάλιστα ο λυρισμός, το δείγμα δηλονότι του υποκειμένου μας το ψυχολογικώτερο και το ιδιαίτερα ξεχωριστό, εκεί, στον πεζό λόγο του Βιζυηνού ξεσκεπάζεται και φτάνει στο σκοπό του εντελέστερα. Προτιμώ να μεταφέρω εδώ το στοχασμό μου, πάντα μέσα μου αμετάβλητο σχεδόν, για το διήγημα του Βιζυηνού, καθώς από χρόνια τώρα τον είχα ρίξει κάπου: «Η γη της Θράκης, εις της οποίας την φύσιν και την ιστορίαν συνεκεντρώθη ό,τι λαμπρότερον και ωραιότερον, ό,τι ζοφερώτερον και σπαρακτικώτερον έχει να επιδείξει η Ανατολή, η μαγική αύτη πυξίς, μέσα εις την οποίαν περιφυλάσσονται ανεκτίμητα κειμήλια του εθνικού βίου και της ποιητικής εμπνεύσεως από της μυριοποθήτου βασιλείσης, της Σταμπούλ μέχρι της πτωχής και μαρτυρικής Βιζύης όπου εγεννήθη ο ποιητής, γοργώς, παροδικώς, αλλά με καινοπρεπή ζωηρότητα εμφανίζεται μέσα εις τα διηγήματα εκείνα η Ανατολή εις ό,τι έχει χαρακτηριστικώτερον, εις των μύθων και των παραδόσεων την γοητείαν, εις την λαμπρότητα της φύσεως και την νωθρότητα των κατοίκων, εις των ανθρώπων την ιδιάζουσαν απλοϊκότητα, εις της συγχρόνου ιστορίας τας περιπετείας και τας βασάνους, εις των δύο από αιώνων αντιμαχομένων φύλων την συνάντησιν και την αντίθεσιν εν τω βίω της ειρήνης και τη φρίκη τον πολέμου. Εις τα Διηγήματα του Βιζυηνού εναρμόνιον αποτελούσι κράμα τα αναπτυσσόμενα πράγματα και το υποκείμενον του αναπτύσσοντος αυτά συγγραφέως, αχωρίστου εξ αυτών και εξηγούντος

και νόημα παρέχοντας εις εκείνα. Εις τα διηγήματα αυτά, εντυπώσεις και αναμνήσεις των παιδικών χρόνων, της νεανικής ηλικίας, ως είδος τι οικογενειακών απομνημονευμάτων, το πρόσωπον του συγγραφέως, εξερχόμενον επί της σκηνής, διαδραματίζει ουσιώδες μέρος· διά τούτο και η αλήθεια αυτών έχει τι το οικείον και το ψηλαφητόν, το αρρήτως ειλικρινές, το προκαλούν ευθύς εξ αρχής την εμπιστοσύνην, το επιτείνουν την συγκίνησιν». Και καθώς τότε προχωρούσα καταγράφοντας την εντύπωσή μου από το βιζυηνικό διήγημα, μόλις άγγιξα μια σύγκριση μεταξύ της τέχνης δυο άλλων, ανάμεσα στους πρώτους, διηγηματογράφους μας· τον Παπαδιαμάντη τον ωνόμαζα ειδυλλιακό, ηρωικό τον Καρκαβίτσα και δραματικό το Βιζυηνό. Και, βέβαια, το δραματικό στοιχείο, έχει πολύ να κάμη εκεί. Σχετίζεται το διήγημα του Βυζυνού με το μυθιστόρημα από την κλίση του συγγραφέα του προς τις περιπέτειες και προς τα γεγονότα τα εξωτερικά και τα περίπλοκα, ικανά για να συγκρατούν και την περιέργεια του από χοντρότερο κάπως ύφασμα καμωμένου αναγνώστη· αλλά τον επιφυλλιδογραφικό χαρακτήρα της εργασίας του είδους αυτού τον εξευγενίζει οπωσδήποτε η τέχνη του ποιητή. Η τέχνη αυτή δίνει και στο δραματικό στοιχείο μιαν ευμορφία πνευματικώτερη. Στα δάχτυλα μετρούνται τα διηγήματα του Βιζυηνού· μα και γι' αυτό το καθένα μπορεί να κρατηθή στη μνήμη του καλαισθητικά αναθρεμμένου αναγνώστη μέσα σε μια κορνίζα ξεχωριστή. Το «Αμάρτημα της μητρός μου» είναι δράμα, και με κάθαρσιν μάλιστα. Δράμα και «Αι Συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας», όσο κι αν το φωτίζει κάποιο φως μυστηριακό σαν ξεχυμένο από μια γερμανικής ψυχογραφίας θαμπωμένη πηγή, καθώς είναι και οι ήρωές του πλάσματα γερμανικής ευαισθησίας. «Το μόνον της ζωής του ταξιδίδιον» είναι για μένα το έργο που ο διηγηματογράφος και ο ποιητής, ο αφελής ιστοριστής ενός παραμυθιού και ο υποβλητικός ζωγράφος μιας ψυχής που υψώνεται ίσα με το νόημα ενός συμβόλου ζουν εκεί αδερφωμένα και συγκυριαρχούν. Δράμα, σαν ονειρόδραμα. Ο παράξενος Παππούς, ο αρσενικοθήλικος, μα πόσο συμπαθητικός, παράλληλα και αντίθετα με τη συμβία του την αντρογύναικα, που είναι η θέληση και η ενέργεια, μπροστά σ' εκείνον, την αδράνεια και το ρεμβασμό. Αλλά ο ρεμβασμός υπερκόσμιος, με όλο το πλέξιμο της κάλτσας που είναι η μοναδική του εξωτερική, επαγγελματική, τρόπον τινά ασχολία του. Κάθεται στην κορφή ενός λόφου, και από τα ύψη του ξαγναντεύει στα βαθιά των οριζόντων ως γην επαγγελίας κάποιο τύμβο που η κορφή του φαίνεται στα μάτια του ονειροπλέχτη του παππού, φαίνεται πως εγγίζει τον ουρανό. Ποτέ του δεν ταξίδεψε, και όμως πόσες ιστορίες ξέρει θαυμαστές που θαυμαστότερα τις διηγείται! Τύπος υπονοητικώτατος και υψηλότατος ανάμεσα σε όλους που έπλασε ποιητής μέσα σε διήγημα ελληνικό, γαληνός και βαθυστόχαστος, παρθενικός και νεαρός κάτου κι απ' όλα του τα χρόνια, συμβολίζει χαριέστατα το νου το στοχαστή, πάντ' απάνω από την ύλη.

Ο «Μοσκώβ Σελήμ» μας μεταφέρει σε κόσμους εντονώτερα και πολύ συνταραχτικώτερα ψυχολογικούς. Το δράμα πλέκεται μέσα στην ψυχή του ήρωα, συνταιριασμένο με τα εθνικά μας τα μίση, δεξιά, πρωτότυπα. Κριτικός από τους νεώτερους και προσεχτικότερους ανάμεσό μας, ο κ. Άριστος Καμπάνης (1) αποκαλεί το διήγημα τούτο «αριστούργημα» και τελειώνει ως εξής το χαρακτηρισμό του για το Βιζυηνό διηγηματογράφο: «Τα διηγήματά του τον τάσσουν εις την κορυφήν της φιλολογίας του είδους: Διότι εγνώριζε να βλέπη εις το βάθος των πραγμάτων, να ανακαλύπτει «την συγκοινωνίαν των ψυχών υπό την ύλην» κατά την φράσιν ενός εκ των ηρώων του, και διότι μας αναγκάζει, εις τας λεπτοτέρας στιγμάς των διηγήσεών του, να νοιώγωμεν τα μάτια πολύ πολύ «δια να μη σταλάζουν τα δάκρυά μας».

Αλλά τελειώτερα θα μπορούσε να θεωρηθή με το χάρισμα κάποιας υπεροχής αγνάντια στάλλα του Βιζυηνού πεζογραφήματα το διήγημα που έδωκε την αφορμή στα προλογικά μου σημειώματα του βιβλίου τούτου: «Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου». Αυτό είναι, θετικώτερα, το διηγηματογραφικό αριστούργημα του Βιζυηνού, καθώς συγκεντρώνει στα φύλλα του όλων των άλλων δεξιά συμπλεγμένα και συγκεντρωμένα τα χαρίσματα: την τραγωδία, την ηθογραφία, το χρώμα το τοπικό, την ποίηση με το λυρισμό, τη σπαραχτική συγκίνησι, το κέφι το ανατολίτικο, την ωραία πιστή και όμως πολύ πιο πέρα

από τη φωτογραφία προχωρημένη αναπαράσταση τόπων, καιρών, ψυχών, προσώπων. «Οικογενειακή τραγωδία, καθώς και άλλοτε την είπα, εν αδιασπάστω συνοχή πλεκομένη και λυομένη». Ο Κιαμήλ ο φονιάς ενός ανθρώπου, φονιάς πόσο συμπαθέστερος από το θύμα του, αθώος κακούργος, τρελός ύστερα πρατότατος, ένα κήπο καλλιεργεί και τριαντάφυλλα μέσα στον κήπο, για να τα ξαναφυτεύει τα τριαντάφυλλ' αυτά στον τάφο εκείνον που σκότωσε. Προφητικό εξάγγελμα της μοίρας του ίδιου του συγγραφέα, που τελείωσε τη ζωή του στο περιθώριο τον κόσμο, τρελός μέσα στον Δρομοκαΐτη· μα και μέσα εκεί ακόμα, σαν επάνω στο μνήμα του λογικού του, καλλιεργούσε τα ρόδα της ωραίας τον τέχνης, με στίχους – είν' οι τελευταίοι του – απροσδόκητα και στον πόνο τους και στο ρυθμό τους, εκφραστικούς:

Σα μ' αρπάχτηκε η χαρά που χαιρόμουν μια φορά έτσι σε μιαν ώρα, όλα
αλλάξαν τώρα μέσ' σ' αυτή τη χώρα. Κι από τότε που θρηνώ το ξανθό και
γαλανό, το ουράνιο φως μου, μετεβλήθη εντός μου κι ο ρυθμός του κόσμου.

Κατά τα 1884 είχε γυρίσει ο Βιζυηνός στην Αθήνα από την Ευρώπη μ' ένα τόμο του χοντρό καλοτύπωτο στη Λόντρα. Κάτι για να τη ζηλέψουμε τότε και την εμφάνιση του Βιζυηνού, ονομαστού από τότε για μένα ποιητή, πολύ περισσότερο προχωρημένου από μας, που μόλις τότε, δειλά τολμούσαμε τα πρώτα μας βήματα να δοκιμάσουμε, και στην εργασία μας και στη φήμη μας. Ο τόμος ήταν «Αι Αττίδες Αύραι» που ανθολογημένο μέσα του βρίσκεται όλο σχεδόν το έργο το επικού του Βιζυηνού από τα απλά τανταλιδικά του χωριού του τραγουδήματα, ίσα με τα σιλλερικά του πλατιά πλατιά ρυθμισμένα &βαλλίσματα&, καθώς ήθελε να λέγεται η &μπαλάττα&, και καθώς μας έδωκε μια σπουδαία μελετημένη μονογραφία της ιστορίας, της σημασίας και της ομορφιάς των ποιημάτων του είδους αυτού μέσα στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Ο αλησιμόνητος Κασδόνης, ο φιλότιμος και πρωτευτικός εκδότης της «Εστίας», περιοδικού τότε, πρόθυμα φιλοξένησε στο φύλλο του τα διηγήματα του Βιζυηνού· είχε καταλάβει την αξία τους και πως μεγάλωναν το φως της πρωτότυπης ελληνικής διηγηματογραφίας, πρωτοφωτισμένης τότε με τη χάρη της αυγής από τις ιστορίες τον Βικέλα και του Δροσίνη. Όμως η ζωή του Βιζυηνού της μοίρας του είτανε να καταλήξει όλως αντίθετα με ό,τι θα ταίριαζε να της είχε προετοιμάσει μια μύηση και μιαν αφωσίωση και στην τέχνη και στην επιστήμη, στην ποίηση και στη φιλοσοφία, που είχε ξεκινήσει από νωρίς ορμητικά και ακούραστα και είχε μπη σε δρόμο δαφνόστρωτο. Την τελευταία φορά που ζωντανό τον είδα, είτανε στο γραφείο της «Εφημερίδος». Ήρθε συντροφεμένος από δυο φίλους του. Μου γύρεψε χαρτί. Πήρε την πένα, σημείωσε βιαστικά με γράμματα που μόλις διαβάζονται: «Σήμερα το εσπέρας τελούνται οι γάμοι του μεγάλου ποιητού Βιζυηνού μετά της...» Εδώ σταματά το γράψιμο· το χαρτί με το σημείωμα το κρατώ από τότε σε κάποιο βάθος του συρταριού μου. Τον ξανάειδα άλλη μια φορά νεκρό στην κηδεία του. Από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου έως το νεκροταφείο είχε την καλωσύνη ο Δημήτριος Κορομηλάς να με πάρει στο αμάξι του. Μέσα σ' αυτό καθισμένοι καθώς πρέπει και δυο άλλοι άγνωστοί μου κύριοι. Μιλούσανε για το νεκρό με συμπάθεια και δίνανε πληροφορίες για τη ζωή του. Ύστερα έμαθα πώς ήτανε κι αυτοί δυο κάτοικοι του Δρομοκαΐτη, αδέρφια στην τύχη με το Βιζυηνό. Στο νεκροταφείο, μπροστά στο μνήμα του Τοσίτσα σε πολύ μετρημένο ακροατήριο επιτάφιοι ρήτορες αποχαιρέτισαμε το Βιζυηνό ο Αριστοτέλης Κουρτίδης κ' εγώ (2)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΠΟΙΟΣ ΗΤΟΝ Ο ΦΟΝΕΥΣ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΜΟΥ

– Σήμερα πια θα φάγω μια βούκα ψωμί να πάγη στην καρδιά μου! – Είπεν η μήτηρ μου καθεζομένη μεταξύ εμού και του αδελφού μου παρά την λιτήν τράπεζαν, ην ο υπηρέτης είχε παραθέσει εις το δωμάτιόν μας.

– Πρώτα κάμε το, και ύστερα πε το, μητέρα.

– Απήντησε πειρακτικώς ο αδελφός μου, διότι από τινος πολλάκις μεν ήκουε την καλήν ταύτην πρόθεσιν, ποτέ όμως δεν την έβλεπε πραγματοποιμένην.

Η μήτηρ, συνετισμένη εις παρομοίας του νεωτέρου της υιού παρατηρήσεις, ουδ' επρόσεξε καν εις τους λόγους του. Αλλ' επιστραφείσα προς την όπισθεν αυτής θύραν, ίνα βεβαιωθή ότι είναι κεκλεισμένη:

– Και μη μου αφήσετε, είπεν, αυτή την σ ε ι σ ο υ ρ ά δ α να ξαναμβή δω μέσα. Ω, χαρά στο μας αλήθεια, σταις τ ο ύ μ π α ι ς και τους σάλτους!

Σ ε ι σ ο υ ρ ά δ α ήτον ο Γάλλος υπηρέτης του επί τον Βόσπορον ξενοδοχείου, εν ώ η μήτηρ μου ήλθε να με συναντήση, μόλις αφικόμενον εκ της Εσπερίας. Το πρωτοφανές δια την επαρχιώτιδα σχήμα του φ ρ ά κ ο υ, αι συνεχείς του καταξυρίστου Γάλλου υποκλίσεις, ενέπνευσαν εις αυτήν ευθύς ες αρχής ακατάληπτον αντιπάθειαν. Και το χειρότερον ήτο, ότι ο δυστυχής υπηρέτης προσπαθών και καλά να κατακτήση την εύνοιάν της επολλαπλασίαζε τους σ ά λ τ ο υ ς και ταις τ ο ύ μ π α ι ς αυτού, υποκλινόμενος ούτω πιθηκιστικώς, ώστε εκορύφωσε, κατ' αυτάς έτι τας πρώτας ημέρας, την εναντίον αυτού αγανάκτησιν της μητρός μου, ήτις και τον εβάπτισε με το όνομα της σεισοπυγίδος, διότι, έλεγεν, είχε θ η λ υ κ ό, τουτέστι καταξυρίστον πρόσωπον και δεν ημπορούσε να σταθή στα ξ ε ρ ά του, χωρίς να σκύψη το κεφάλι και να σείση την ουρά του.

Μετά τινας ούτω πως εμπαικτικάς παρατηρήσεις και επί του όλου παραστήματος και της ενδυμασίας του ατυχούς Λουή, η μήτηρ μου διέκοψεν ανεπαισθήτως το γεύμα της και, προσηλώσασα τους οφθαλμούς εις το παράθυρον, εβυθίσθη ολίγον κατ' ολίγον εις σκέψεις, κατά την συνήθειάν της.

Ο Βόσπορος εκυλιέτο χαριέντως υπό τα βλέμματά μας· πολυάριθμα ισχυροτενή ακάτια διέσχιζον τα κυανά του νερά κατ' αντιθέτους διευθύνσεις, ως χελιδόνες πετώσαι μετ' απαραμίλλου ταχύτητος. Η μήτηρ μου τα παρετήρει δι' απλανών ομμάτων και μετά μακράν σιωπήν αναστενάξασα βαθέως:

– Διες εσύ! είπε, πώς περνούν τα χρόνια, και γυρνούν τα πράγματα! Δεν θα γυρίση το παιδί μου, έλεγα, δεν θα προφθάση να έλθη πίσω, και θ' αποθάνω, και θα μείνουν τα μάτια μου ανοιχτά, από την λαχτάρα που έχουν να το διούνε! Όλ' ημερίτσα παραφύλαγα τους δρόμους και ρωτούσα τους διαβάτας. Και όταν εβράδυναζεν, άφην' ανοιχτή την θύρα έως στα μεσάνυχτα. Μη σφαλείς, Μιχαήλε, μπορεί να έλθ' ακόμη. Και δεν θέλω να έλθη το παιδί μου και να βρη κλειστή την θύρα μου. Φθάνει που είναι τόσα χρόνια έρημο και ξένο, ας μην έρθη και στο χωριό του να του φανή πως δεν έχει κανέναν εις τον κόσμο, που να φυλάγη τον ερχομό του. Σαν επλάγιαξα, σ' έβλεπα στον ύπνο μου, και μ' εφαιnéτο πως άκουα την φωνή σου, κ' εσηκωνόμουν και άνοιγα την θύρα: ήλθες, παιδί μου; – Ήταν ο αγέρας, που σβυντζίνιζε στον δρόμο.

Και έτσι ξημέρωνε, και έτσι βράδυναζε. Οχτώ χρονάκια πέρασαν, ψωμί δεν επήγε στην καρδιά μου. Γιατί, δεν θα προφθάση να έλθη το παιδί μου, έλεγα, και θα πεθάνω και θα μείνουν τα μάτια μ' ανοιχτά! Και διες εσύ! Τώρα που σ' έχω κοντά μου, τώρα, που σε θωρώ, μου φαίνεται σαν να ήταν χθες που διάβηκες και σήμερα που ήλθες. Και οι πίκραις που ήπια, παιδί μου, και οι τρομάραις που ετράβηξα είναι σαν να μην ήτανε ποτέ!

Εδώ έκοψε μηχανικώς ολίγον άρτον, ως εάν ήθελε να εξακολουθήση το φαγητόν της· αλλά πριν τον θέση εις το στόμα, ητένισε πάλιν διά του παραθύρου, είδε τον αείρροον

Βόσπορον, είδε τα παλινοστούντα σκάφη, και στενάξασα εκ μέσης καρδιάς επανέλαβεν αργά και θλιβερά:

– Έτσι περνούν τα χρόνια, και γυρνούν τα πράγματα! Απ' εκεί που εφοβούμεν δεν έπαθα τίποτε· και απ' εκεί που ήμουν ήσυχη ήλθε το κακό! Επήγες εις την άκρη του κόσμου, παιδί μου, και δεν εχάθηκες, κ' εγύρισες. Και ο Χρηστάκης μας – πέντε ώραις δρόμον επήγε, κ' έμεινεν εκεί!...Ε...μόνον οι νεκροί δεν γυρίζουν πίσου!...

Ήτανε παραμονή των Φωτών – ξεύρεις πώς είναι η καρδιά μου σε τέτοιαις επίσημαις ημέραις. Ενθυμήθηκα τον μακαρίτη τον πατέρα σου, κ' ενθυμήθηκα, πως μια τέτοια παραμονή, σαν είδες του κόσμου τα παιδιά που κρατούσαν ταις σ ο υ ρ β ι έ ς και σ ο ύ ρ β ι ζ α ν τους ανθρώπους μέσ' στον δρόμο, πήρες και συ μια σκούπα και άρχισες να χτυπάς τον πατέρα σου πα στην ράχη και να τον σουρβίζης: Σούρβα, σούρβα! γερό κορμί, γερό σταυρί, όλο γεια και δύναμι, και του χρόν' γεροί!» Έτσι μικρό που ήσουνε, ήξευρες τα λόγια. Και το χάρηκεν ο μακαρίτης, και σε πήρε στην αγκαλιά του και σε φίλησε:

– Έχε την ευχή μου, και να μου τρανέψης! – Και σ' έδωκε μια πεντάρα, και μ' εκούνησε με το δάχτυλο και με είπε: – Αυτό το παιδί, γυναίκα, θα γέννη! – Πού το ήξευρε, πως ύστερ' από τρεις μήνες θε να σ' άφην' ορφανό! Και πού το ήξευρε, πως οι παραμοναίς των Φωτών θε νάρχουνταν και θα περνούσαν και συ θα κακοπάθιαζες στην ξενητειά κι' εγώ θε νάκλαιγα μονάχη!

Έτσι κ' εκείνη την παραμονή. Ο Μιχαήλος που με ήξευρεν, επήγεν από νωρίς εις το βουνό και έφερε μια σουρβιά: Ένα μεγάλο κλωνί γεμάτο σφιχτά και πράσινα μάτια. – Μ' αυτά τα σούρβα, μανά, θα διούμεν απόψε την τύχην μας. – Σαν ήρθεν ο Χρηστάκης στο σπίτι, εκαθήσαμε στο παραγώνι κ' εχωρίσαμε την φωτιά σε δυο μεριαίς, και άρχισεν ο Μιχαήλος να βάζη τα σούρβα στη μέση πα στην καυτερή την πλάκα, για να διούμε την τύχη μας. Πρώτα πρώτα σ' ωνομάτισεν εσένα, κ' έκοψε σούρβο και το έβαλε. Και μόλις τώβαλεν, εβρόντηξε και πήδηξε κι' εβγήκεν απ' την στια. Έχε την ευχή μου, Μιχαήλο! του είπα. Απόψε εύφρανες την καρδιά μου. Σαν είν' ο Γιωργής μας γερός, είμασθ' όλοι καλά! Έστερα μ' ωνομάτισεν εμένα. Ε! κ' εγώ, πες, καλά πήγα. Έστερα ωνομάτισε τον Χρηστάκη – και διεσ εσύ! Το μάτι της σουρβιάς έμεινε πα στην πλάκα που τώβαλε, σιγανό και ακίνητο, ώστε που εμαύρισε κ' εκάπνισε κ' έγειρεν ολίγο και εκάηκε! – Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! του είπα. Δεν έβαλες καλό σούρβο! Κ' επήρα την σουρβιάν από το χέρι του κ' edιάλεξα το πιο καλό το μάτι και άνοιξα καινούριο τόπο στην φωτιά και το έβαλα... Εκάπνισεν ολίγο, εμαύρισεν, ετανίσθη κ' έμεινε στον τόπο! Τότ' εγέλασεν ο Χρηστάκης δυνατά κ' επήρεν ένα δαυλί και ανεκάτωσε τα κάρβουνα και είπε:

– Εγώ, μητέρα, είμαι βασταγερός άνθρωπος, το ξέρεις. Έτσι εύκολα εύκολα δεν πηδώ να φύγω μέσ' από λίγη ζέστη σαν και λόγου σας. Αν θέλεις να ιδής την τύχη μου, φέρ' εδώ!

Και πήρε το κλωνί από το χέρι μου και το έβαλε μέσ' στην φωτιά. Κ' επυρώθηκαν τα σούρβα και άρχισαν να βροντούν και να πηδούνε...

Τώρα, λέγε μου εσύ ό,τι θέλεις.. Σούρβα είναι σούρβα, το ξέρω. Και την τύχη την βλέπουν για την συνήθεια, όχι για την αλήθεια, κι' αυτό σωστό. Μα όταν θυμηθώ τους κούφιους εκείνους κρότους και ταις μακρυναίς τουφεκιάς, που ύστερ' από λίγαις ημέραις άρχισαν ν' ακούγονται τριγύρω στα χωριά, μου ξεσηκώνετ' η καρδιά μου, και δεν μπορώ να ησυχάσω. Το πράγμα ήταν καθαρό και ξάστερο, μα μεις δεν το ψηφήσαμε, μόνο το πήραμ' ελαφρυνά κ' εγελάσαμεν.

Εκεί πάνου στα γέλοια άνοιξεν η θύρα κ' εμβήκεν ο Χαραλάμπης του Μητάκου. Τον ξεύρεις. Ήταν συνομήλικος του Χρηστάκη και τον έμοιαζε πολύ στο ανάστημα και ταις πλάταις. Όσον ήτο μικρός ήρχετο συχνά στο σπίτι μας· μα σαν εμεγάλωσε κ' επήρεν άσχημο δρόμο, δεν ημπορούσα να τον βλέπω μπροστά μου. Γιατί πολλαίς φοραίς έκαμνε το κακό, και τον έπαιρναν για τον Χρηστάκη. Τόσο πολύ τον έμοιαζε· και σαν συντεχνίταις όπου

ήτανε φορούσαν και τα ίδια τα ρούχα. Γι' αυτό τον έβαλα μian ημέρα μπροστά. Από τότε δεν εξαναπάτησε στο κατώφλιό μας· κ' εκείνη την βραδεία ήλθε.

– Καλησπέρα, κυρά! Καλό στα κάμνετε!

– Καλό στον Λαμπή. Αν με φέρνης κάνα γράμμα, κάτσε να σε κεράσω.

– Όχι, κυρά, εγώ την παραίτησα πια την πόστα. Και ήρθα ίσα ίσα να ξαναπώ του Χρηστάκη να μην αφήση να την πάρη κανένας άλλος.

Εκεί, σαν να μ' εταράχθηκεν η καρδιά μου!

– Και γιατί, Λαμπή:

– Γιατ' είναι καλή δουλειά η π ό σ τ α, κυρά, καλή δουλειά!

– Και σαν είναι καλή δουλειά η π ό σ τ α, γιατί δεν την κρατείς του λόγου σου, που την είχες ως στα τώρα:

Θαρρείς του έδωκε κανείς μια μαχαιριά, και άλλαξεν η θωριά του και άρχισε να μασά τα λόγια του.

– Εγώ, κυρά, δυο χρόνια πήγα κ' έφερα την πόστ' από το σιδηρόδρομο, έκαμ' αρκετούς παράδες. Τώρα πια ας κάμουν και οι φίλοι.

– Άκουσε να σε πω, του είπα τότε, Λαμπή! Εσύ αν έκαμες παράδες, καθώς το λένε – Θεός κ' η ψυχή σου! Εμείς τέτοιους παράδες δεν τους χρειαζόμασθε. Έπειτα, ξεύρεις· οι κ α ù μ έ δ ε ς δεν έχουν πλέον πέραση. Και αυτός που κουβαλεί την π ό σ τ α δεν μπορεί πλέον ν' αρχοντήνη με τα υστερήματα, που στέλνει κανένα ορφανό, ξενητεμένο, μέσ' στο γράμμα, να μνημονέψουν τον πατέρα του. Όσο για την άλλη τέχνη που σ' αρχόντηνε, Λαμπή, να ο Θεός και ας σε κρίνη. Εμένα το παιδί μου είναι χριστιανός και τίμιος άνθρωπος, και ξεύρει να βγάλει το ψωμί του με τον ιδρώ του προσώπου του.

Έτσι του είπα, γιατί το ήξευρα πως ήταν κλέφτης. Και κει που τάλεγα, παιδί μου, τον έπιασε μια τρεμούλα και άσπρισαν τα χέλια του, και αγρίεψεν η ματιά του, σαν σεληνιασμένος. – Ω, Παναγία μου! τρεις φοραίς άνοιξε το στόμα του να συντύχη, και τρεις φοραίς άκουσα τα δόντια του να κροτιούνται, παιδί μου, μα την φωνήν του δεν την άκουσα! Έτσι εστριφογύριζε το νεκρόχλωμό του πρόσωπο! Και είδα την άπειρή του φρίκη και την ματιά του την τρομαγμένη, που ξέταξε κλεφτάτα κλεφτάτα τα ρούχα, και το δεξί του χέρι, ως ανάμεσα στα δάχτυλα! Ωσάν να ήτανε χρισμένος κάτι τι κι' εφοβούνταν μην το διούμε. Και ύστερ' από τον φρικτόν αγώνα. – Ω, Παναγία μου! σαν κανείς που ψυχομαχά λαιμοπνιγμένος, παιδί μου.

– Μην ακούς τον κόσμο, κυρά! Εγώ είμαι καλός άνθρωπος! είπε, κ' έκρυψε το πρόσωπο με τα χέρια του, κ' εβγήκε, και δεν εκαλονύχτισε!..

– Θωρείς, μητέρα; Είπε τότε ο Χρηστάκης. Σε τώλεγα και δεν το πίστευες. Εσκότωσεν άνθρωπο, και τον πιάνει το αίμα. Όλος ο κόσμος το λέγει και συ δεν το πιστεύεις. Άμα πης πως ξεύρεις κάτι τι που έκαμεν – ας είναι και για δοκιμή μονάχα – θαρρεί πως του λες για το φονικό. Θαρρεί πως εφάνηκε το αίμα στα χέρια του, για να τον προδώση.

– Αφού δεν το είδες με τα μάτια σου, του είπα, τι σε μέλει και τον κακολογάς. Κάθε αρνί κρεμιέται από το ίδιο του ποδάρι. Και αν είναι αλήθεια, έχει Θεό που θα τον κρίνη και ας όψεται. Κάμε μου μόνο την χάρι, και μη ανακατώνεσαι στην υπόθεσι της πόστας: Αυτός χωρίς αιτία βέβαια δεν την παραϊτά.

– Δεν ακούς που σου το λέγω, μητέρα; Είπε πάλ' εκείνος. Είναι το αίμα που τον πιάνει! Το αίμα, που έχυσε στον δρόμο του, εστοιχειώθηκε τώρα, και δεν τον αφήνει να περάση. Προχθές αναγκάσθηκε να γυρίσ' από τα μισόδρομα και ν' αφήση την πόστα. Ακούεις, είδε κάποιον που τον παραμόνευε: Χωρίς άλλο ήταν το αίμα. Γιατί λένουν, πως όποιος σκοτώση άνθρωπο και δεν σκεφθή να γλύψη από το μαχαίρι του το αίμα, ή θα στοιχειωθή να τον πνίξη καμιά μέρα, ή θα τον μαρτυρεύη, ως που να τ' ομολογήση και να τον κρεμάσουν.

– Νάχης την ευχή μου, παιδάκι μου, μη μου ξεσηκώνης την καρδιά μου περισσότερο. Και, νάχης την ευχή της Παναγίας, μην ανακατώνης αυτά τα πράγματα! Γιατί σ' ακούει

κανείς από την εξουσία κ' ευρίσκεις τον μπελά σου! Άφησε και την πόστα και τον ποστιέρη να κουρεύονται, και βλέπε την δουλειά σου, σαν νοικοκυροπαίδι.

Μα κείνος ο μακαρίτης – τον ήξευρες πώς ήτανε – δεν τον εχωρούσεν ο τόπος να καθήση. Τον έμαθα τέχνη και τον άνοιξ' αργαστήρι, για να πιάση τον τόπο του πατέρα του. Μα, έλα που αγαπούσε να γερνά μέσα στους δρόμους!

– Απ' εδώ ως στο Λουλεβουργάζι, είπεν, είναι πέντε ώραις δρόμο. Μια φορά κάθε δεκαπέντε θα πάγω και θα έλθω, γιατί ν' αφήσω να ωφεληθή άλλος;

– Όχι, νάχης την ευχή μου! Δεν σ' αφήνω να πάρης την πόστα! Υποσχέσου μου πως δεν την παίρνεις, γιατί θα με κάμης να χάσω την ησυχία μου!

– Ε! καλά, είπε τότε. Δεν την παίρνω. Άφησε να μείνης καναδυό μήνες χωρίς γράμμα, και να διης εσύ πως θα το μετανιώσης.

Αυτό μ' έγγιξεν εκεί που με πονούσε. Τα γράμματά σου δεν ήρχοντο τακτικά, γιατί τα άνοιγαν στον δρόμο. Και δεν φθάνει, που δεν αφήναν μέσα τίποτε, μόνον ύστερα εντρέπονταν να τα φέρουν ανοιγμένα, και έτσι έμενα εγώ χωρίς ειδήσεις σου, κ' εκαθόμουν κ' έκλαια. Μολαταύτα δεν του είπα τίποτε. Τόσον καιρό υπόφερα, ας υποφέρ' ακόμα.

Όταν ήλθεν η ημέρα της πόστας, τον βλέπω κ' εμβαίνει με τον σάκκο του κ ο ν α κ ι ο ύ στην αμασχάλη, και με το τουφέκι στον ώμο του.

– Τώρα πια, μητέρα, είπε, το κεραστικό δεν θα πηγαίνει σε ξένα χέρια. Αύριο που θα σε φέρω το γράμμα του Γεωργή, θα μου το δώσεις εμένα. Ορίστε;

Είχαν περάσει κοντά δώδεκα μέρες από κείνη τη βραδεία, που του το είχα εμποδίσει. Όπως πάντοτε, έτσι και τότε είχαν ξεχασθή πλέον οι προφητείες της παραμονής των Φώτων. Μα τον γιούν του Μητάκου δεν τον ελησμόνησα. Γι' αυτό άρχισα να τον νειδίζω, πως έκαμε δουλειά του κεφαλιού του. Μα κείνος πού ν' ακούση! Επήρε την υποχρέωση πάννου του! Υπεσχέθηκε στους προεστούς και στον Καϊμακάμη!

Σαν είδα που παν τα λόγια μου χαμένα, τον έδωσα κ' εγώ το γράμμα σου, και, έχε τον νουν σου δα, παιδί μου, του είπα, να μη χάσης το γράμμα του Γεωργή μας! – Θαρρώ πως τότε βλέπω ακόμα! Έβγαλε το φέσι του, εφίλησε το χέρι μου, κ' επήγε... Ποιος το ήξευρε να μη τον αφήση!...

Την άλλη την ημέρα ήτανε νάρθη ο καινούριος ο Δεσπότης. Οι επίτροποι και οι προεστοί επήγαν από νωρίς εις τον σιδηρόδρομο· οι δάσκαλοι με τα παιδιά του σχολείου αραδιασμένα· οι παπάδες και άλλοι χωριανοί εβγήκαν καμμιάν ώρα δρόμο, για να τον προσαπαντήσουν. Ο Μιχαήλος επήγε κ' εκείνος μαζί τους. Έμεινεν άδειο θαρρείς το χωριό. Η ώρα της πόστας ήλθε, μα δεν ανησούχησα για τον Χρηστάκη: Χωρίς άλλο θα έλθη με την συνοδεία του Δεσπότη. Ο καιρός ήταν καλός κ' εγώ εφύλαγα στο παραθύρι. Σαν είδα τον κόσμο από μακρά που επέστρεφε, έσιαξα το φακιόλι μου κ' εβγήκα ως έξω από το χωριό να φλήσω κ' εγώ του Δεσπότη το χέρι. Τα εξαπτέρυγα και οι σημαίαις της εκκλησίας έλαμπαν από μακρυνά εις τον ήλιο, και κατόπιν εγυάλιζαν οι σταυροί και τα φελώνια των παπάδων. Πίσω, στο ένα πλάγι, διέκρινα χρυσοσέλωτο το άσπρο άτι, που επήγαν για τον Δεσπότη· μα όσο και αν εκόντευε, Δεσπότης δεν εφαινέτο επάνω του. Βγα! είπα με τον νου μου, και άρχισα να πλησιάζω ανήσυχη και βιαστική.

– Φεύγα, κυρά! εφώναξε τότε έν' από τα παιδιά, που έτρεχαν εμπρός εμπρός με τα γιορτερά τους. Φεύγα πίσω, γιατί έρχεται τ' ασκέρι! Ακούς έκοψαν τον σιδηρόδρομο και μας πήραν τον Δεσπότη!

Εκεί ετινάχθηκε η καρδιά μου! Ο πόλεμος ακούετο, μα οι Ρούσσοι ήτανε μακρυνά, ξεύρω κ' εγώ; στα Μπαλκάνια, μας έλεγαν, κι' ακόμη πάρα πέρα. Και τώρα να κόψουν έξαφνα τον σιδηρόδρομο. – Είδες, είπα, και θα πάθη τίποτε το παιδί! και εκόπηκαν τα γόνατά μου κ' έμεινα στον τόπο. Εκεί επρόφθαξε το πλήθος βιαστικό και τρομαγμένο. Κ' επρόβαλ' ο Σταυρός με τα ξαπτέρυγα κι' επρόβαλ' ο παπάς με το θυμιατήρι, και πρόβαλαν τέσσαρες νομάτοι μ' ένα

λείψανο στον ώμο, και στο πλάγι ο Μιχαήλος ανεμαλλιάρης και λουσμένος εις τα δάκρυα... Αχ! παιδί μου! παιδάκι μου!... Ποιος το ήξευρε να τον εμποδίση!!

Εδώ η τρέμουσα φωνή της συνεπνίγη υπό των λυγμών και των κλαυθμών της.

Ήτον η πρώτη φορά εκείνην την ημέραν. Και επειδή εγνώριζον την φύσιν της δυστυχούς μητρός μου, ούτε εγώ την διέκοψα, ούτε τον αδελφόν μου αφήκα. Η θλίψις υπερεπλημμύρει την φιλόστοργον αυτής καρδίαν, και αν δεν την άφηνεν να εκχειλίση άπαξ και δις και τρις της ημέρας, δεν ηδύνατο να εύρη ανακούφισιν. Το φοβερόν τραύμα είχε πλήξει τον πολυπαθή μας οίκον προ τριών και επέκεινα ετών. Αλλ' η πρόσφατος έλευσις εμού, όστις δεν είχαν ιδή το φρικτόν εκείνο δράμα εκ του πλησίον, ανέξανε τας μόλις ουλωθείσας πληγάς της ταλαίνης. Η εμή παρουσία καθίστα την απώλειαν του μακαρίτου πολύ μάλλον επαισθητοτέραν, διότι, καθώς έλεγεν η μήτηρ μου δικαίως, εφάινετο πλέον πως η χαρά μας δεν ημπορούσε να είναι σωστή. Τόσον ολίγους που τους αφήκα τους ιδικούς μου, τους εύρισκον ολιγωτέρους. Και ούτε εγώ να τον φιλήσω, ούτε ο πτωχός αδελφός μου ηδύνατο πλέον να ευφρανθή επί τη επανόδω του τόσον καιρόν προσδοκηθέντος αδελφού του! Και έκλαιε λοιπόν η δύστηνος και διηγείτο την θλιβεράν εκείνην ιστορίαν, ως εάν είχε συμβή αυτήν την προτεραίαν.

Και όταν αι πλήμυραι των δακρύων ανεκούφιζον ολίγον την βαρυπενθή αυτής καρδίαν, νομίζετ' ελπισμόναι την δυστυχίαν της; Πολλού γε και δει. Την θλίψιν δια τον φόνον του αγαπητού μας αδελφού διεδέχετο η αμείλικτος οργή κατά του φονέως.

– Καμμιά φορά, μοι έλεγε κατ' ιδίαν ο αδελφός μου, ενόμιζον πως άρχιζε να ξεχνά τον Χρηστάκη, μα ποτέ δεν την είδα να ξεχάση τον φονιά του.

Καθ' όλον το μεταξύ διάστημα ούτε Δεσπότη, ούτε Καϋμακάμη αφήκεν ήσυχον διά να εύρουν τον φονέα του τέκνου της. Κατ' αρχάς ενομήσθη ότι εφονεύθη, συντυχών εις την συμπλοκήν κατά την επί του σταθμού του Λουλεβουργάζ έφοδον. Αλλά μετ' ολίγον επιστώθη ότι τούτο δεν ήτο δυνατόν. Οι επελθόντες προς παραλαβήν του αρχιερέως εύρον τον σταθμόν τούτον ερημωμένον υπό των επιτοπίων αρχών προ δύο ήδη ημερών, εξ ου χρόνου πάσα συγκοινωνία μετά της πρωτευούσης ήτο διακεκομμένη, τους δε Ρώσσους αμαχητί καταλαβόντας το χωρίον, αλλά μόλις περί τα μέσα της προηγηθείσης εκείνης νυκτός. Τον πτωχόν αδελφόν μου όμως ανεκάλυψαν εν τη ατάκτω αυτών επιστροφή παρά την γέφυραν της λεωφόρου, πολύ μακράν του χωρίου, και νεκρόν, πολύ προ της αφίξεως των Ρώσων. Δεν εφονεύθη λοιπόν τυχαίως, ουδ' εν συμπλοκή. Αλλ' ούτ' επίτηδες ήτο δυνατόν να εφονεύθη υπό στρατιωτών ή ληστών. Διότι ούτε οι μεν θα άφηναν τον νεκρόν ασύλητον, ούτε οι δε ανέπαφον τον ταχυδρομικόν σάκκον. Πάσα δε επίσημος έρευνα κατέληγεν εις το ψηλαφητόν συμπέρασμα, ότι ο φόνος εγένετο εξ ενέδρας και ουχί προς σκοπόν ληστεύσεως. Διά τούτο η μήτηρ μου επέμενεν εις την εύρεσιν και τιμωρίαν του φονέως. Ο τρόπος δι' ου ο πρώην κακής φήμης ταχυδρόμος παρέπεισε τον ανύποπτον νεανίαν να διαδεχθή το επικίνδυνον αυτού έργον, παρείχεν εις τας ερεύνas αυτής τον οδηγητικόν μίτον.

– Δεν μπορεί να είναι αλλοιώς, έλεγεν. Ο φονιάς πρέπει να ήταν μανισμένος μαζί του, και πρέπει να το ήξευρε. Αλλέως δεν μπορούσε να τον παραμονεύση αυτή την πρώτη την ημέρα, που πήρε την πόστα πάνου του. Είναι λοιπόν χωρίς άλλο χωριανός μας, ή κανείς από τα περίχωρα. Όταν επήραν αυτόν, που είχε πρώτα την πόστα, στην φυλακή, είπα πως έκαμεν ο Θεός κρίσι. Μα ύστερ' από δύο ημέραις τον έβγαλαν, γιατί ευρέθη, πως, όταν έγινε το φονικό, εκείνος ήταν στο χωριό μας. Ποιος το ξεύρει. Ίσως κ' εψευτομαρτύρησαν... Μα τώρα, που ήρθες πια και συ, παιδί μου, μην αφήστε τον αδερφό σας ανεκδίκητο. Μη με βλέπεις έτσι και σιωπάς! Αν δεν είχα παιδιά στον κόσμο, θενάκοφτα τα μαλλιά μου, θενάβαζα ανδρίκια ρούχα, και με το τουφέκι στον ώμο θενά κυνηγούσα τα ιχνάκια του φονιά, ως που να κδικήσω τον νεκρό μου. Γιατί διες, παιδί μου, ο φτωχός μας ο Χρηστάκης δεν ευρίσκει ησυχία, μόνο παλεύει μέσ' στο μνήμα του όσαις φοραίς νοιώθει το φονιά του να πατή τα χώματα. Και τον νοιώθει, παιδί μου! στην άκρη του κόσμου να ευρίσκεται, εκείνος τον νοιώθει, σαν να του πατούσε την καρδιά του! Γι' αυτό εκδίκησι! πρέπει να γενή εκδίκησι!

Ο μη γνωρίσας την αγαθοτάτην ταύτην μητέρα προ του θανάτου του υιού της, θα την εκλάβη ίσως ως γυναίκα τραχέος και σκληρού χαρακτήρος, αφού εγώ αυτός εδυσκολευόμην πλέον να ανεύρω εν αυτή την άπειρον εκείνην φιλανθρωπίαν, ήτις την έκαμνε να φείδεται και να συμπονή και αυτήν την άψυχον φύσιν, και ως εκ της οποίας δεν υπέφερε να ίδη ουδέ μίαν όρνιθα σφαζομένην. Διότι, ναι μεν, εκδίκησιν λέγουσα, ενόει κυρίως δ ι κ α ι ο σ ύ ν η ν. Αλλά την δικαιοσύνην ταύτην δεν ενόει άνευ προσωπικής αυτής ικανοποιήσεως προσμετρομένην μόνον υπό της απαθούς χειρός του νόμου.

– Να τον ιδώ κρεμασμένον, έλεγε, να τραβήξω το σχοινί του, και ύστερα ας αποθάνω!

Τόσον φρικαλέως επιθυμητή εφαινετο η εκδίκησις εις την φιλοστοργίαν της φυσικής και αμορφώτου γυναικός!

Τα ψυχρά της επιστήμης σκέμματα, δι' ων εδοκίμαζον ενίοτε να καταπραύνω τας ορμάς της θερμής αυτής καρδιάς, εξητμίζοντο πριν φθάσωσι τον σκοπόν αυτών, ως μικραί σταγόνες ύδατος, όταν πίπτωσιν επί σφοδρώς φλεγομένης καμίνου. Ούτω και κατ' εκείνην την ημέραν. Όταν μετά μακράν διδαχήν περί της θέσεως των ατόμων απέναντι της δημοσίου δικαιοσύνης, τη υπεσχέθην ότι θα κινήσω πάντα λίθον προς εύρεσιν και τιμωρίαν του κακούργου:

– Ναι! είπε, μετά τινος αγρίας εντρυφήσεως. Να τον ιδώ κρεμασμένο, να τραβήξω το σχοινί του, και ύστερ' ας πεθάνω!

Αλλ' αίφνης εκρούσθη η θύρα, και, μετά προφανούς δυσαρεσκείας είδε την καταξύριστον μορφήν του υπηρέτου ευσεβάστως παρακύπτουσαν όπισθεν του θυροφύλλου.

– Τι τρέχει, Λουή; τον ηρώτησα εισερχόμενον.

– Μία Τούρκισσα, απήντησεν υποκλινόμενος προ της συνοφρυωμένης μητρός μου, μία Τούρκισσα προς επίσκεψιν.

– Προς επίσκεψιν ημών; Δεν είναι δυνατόν! Θα έχης λάθος, Λουή, πήγαινε! Δεν γνωρίζομεν καμμίαν Τούρκισσαν. Αλλ' ενώ τον απέπεμπον ούτω, χάριν της μητρός μου, ηκούσθη ταραχή εν τω διαδρόμω και φωναί ως εριζόντων. Ο Λουής υπεκλίθη εκ νέου όσον οίον τε βαθέως, όπως με πείση, ότι ημείς είμεθα οι ζητούμενοι. Αλλ' αίφνης η θύρα ανοίγει μετά φοβερού πατάγου, ωθήσασ' αυτόν να πέση κατακέφαλα, ενώ μία γραία, σχεδόν απερικάλυπτος Οθωμανίς ερρίπτετο εις τους πόδας της μητρός μου, μετά λυγμών και δακρύων. Φαίνεται ότι οι έξω υπηρέται τη εκώλυνον την είσοδον και εκ της απελπισίας αυτής εβίασε την θύραν. Ο εμβρόντητος Λουής επρόφθασε να συνέλθη και εκδιώξη διά λακτισμών τον δειλώς ακολουθούντα αυτήν υψηλότατον λευκοσάρικον σ ο φ τ ά ν, αλλ' ο αδελφός μου, παρεμβάς, ως τον είδεν, επέπληξε τον υπηρέτην και εισήγαγε μετά μεγάλης χαράς τον ισχνόν και λευκόχλωμον εκείνον Τούρκον, ως εάν ήταν ο οικειότατος αυτώ φίλος.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.